

I

WALDENBURG

Aon am eus. A-dreñv rodoù houarn ur vagon em eus pladet. Ur voubou zo o tostaat war an *Autobahn*¹. Lavaret e vije doureier ur mor bras. A-wechoù, un drao, un todilhon. Emañ pourpajoù ar gar o tivogediñ, erru int drailhet-lipr. Aon am eus.

Abaoe ul lajad ez eo aet an Alamaned kuit. E-mesk ar bagonioù divouzellet omp bet laosket amañ gante, e-barzh ar gar. Ha chomet omp, en hon gourvez, hep krediñ fiñval.

— *Slava ! Slava !*² » Ar Rused prizoniet zo o youc'hal en tu all : « *Slava !* »

Sevel a ran em sav. Hag an holl da sevel en o sav. Redek a reomp war-grec'h war-du an hent. Un tank zo paouezet. « *Slava ! Slava !* » a youc'homp, ni ivez, hep kompren.

1 Gourhent.

2 Gloar ! Gloar !

Diskenn a ra soudarded diwar an tank, dourc’hwez ha lard-karr ouzh o rochedoù. Kalz zo war o lerc’h, rochedoù berr en-dro dezhe. « *Slava ! Slava !* » An Arme Ruz !

Un ofiser yaouankik ha sirius a gomz ouzhimp goustadik. Gant ur ger alamanek bennak, e lavar ur Rus prizoniet dimp petra zo o c’hoari : dizalc’het omp, ret mont e kêr, reiñ da c’houzout e burev ar soudarded.

Ha ni en hent, mesk-ha-mesk : Frañsizien, Rused, Italianed. War-benn hent dimp e kroaziomp kamionadoù a-leizh : « *Slava ! Slava !* » Ahont, a-dreñv dimp, emañ ar mindrailherezioù o traskal.

Mont a ra an heol da guzh. En un taol e sav ar freskijenn. Antreal a reomp e kêr : Waldenburg. N’eo ket gwall rivinet tiez o zoennoù ruz. En em vodañ a ra bugale war ar blasenn. Na buan ez a an emgann hebiou !

Skuizh on !

— Ma chomfemp a-sav, eme Lacòsta din. Pell emañ ar burev, n’eus den ebet oc’h evezhiañ ac’hanomp.

Azezañ a reomp war an douar. Tayeb, eus Marselha, zo chomet ganimp hon-daou. Teñvalaat a ra.

— Ne c’hellomp ket kousket war ar vein evelkent ! Kalon, Lacòsta !

Tregerniñ a ra ar pavez : gederien-kêr o tostaat. He mindrailherez ganti dindan he c’hazel, ur plac’h zo o kas anezhe. Damzigeriñ a reomp ur portal bras, en em silañ a reomp e-barzh ur porzh.

— ‘Barzh ar c’harrdi ‘vimp gwaskedet !

— ‘Barzh ar c’harrdi, a lavar Tayeb din, e mod ebet ! Ur gambr-gousket ‘ni ‘fell dimp, hag ur gwele ma c’hellomp. Deuit war ma lerc’h.

Un trepas, skalieroù... Pignat a reomp a-dastorn. Prennet eo an holl dorjoù. Ur sklêrijenn : tud zo aze.

Skeiñ a reomp. Ur plac'h a youc'h e-barzh ha lazhet eo ar gouloù. Skeiñ a reomp adarre, hopal a reomp :

— *Tür auf! Tür auf!*³

Petra ! Ne fell ket dezhe reiñ digor dimp, ne c'hellont ket respont zoken ? Evit an nor-se, ret eo divarc'hañ anezhi ! Ret eo divarc'hañ anezhi ! Lacòsta a wint ur vouc'halig bet kavet gantañ e-barzh ur c'hogn, asambles gant dour ha sablen an difenn a-enep ar bombezennoù. Dao ! Dao ! Diframmet eo ar plankennoù. Huchal a reomp a-bouez-penn : « *Licht ! Licht !*⁴ » Dont a ra ur gouloù war-enaou. Dre an toull nevez-graet ganimp, e welomp un tamm paotr lart o c'houlenn gant truez :

— *Was wollen Sie ? Was wollen Sie ?*⁵

— *Tür auf! Tür auf! Schnell !*⁶

Digeriñ a ra ar paotr dimp. Antreal a reomp.

— Naon hon deus, paotr. Naon hon deus. Tri Frañsez nevez-dizalc'het zo ac'hanomp. Ret eo deoc'h reiñ bod dimp.

— Dalit, bara zo amañ. Ne c'hellan ket reiñ muioc'h deoc'h.

Eus a-dreñv ar pres e teu e wreg, ha war bennoù he daoulin :

— Frañsizen, Frañsizen, ne reot ket a zrouk dimp ?

Pep a greunenn vara a grignomp met abafaet en em santomp bremañ.

O ouelañ emañ ar vaouez. Kompren a ra he gwaz petra a soñjomp marteze...

3 Digorit an nor ! Digorit an nor !

4 Gouloù ! Gouloù !

5 Petra 'fell deoc'h ?

6 Digorit an nor ! Buan !

Reuz ha freuz hon eus gwelet e-barzh ar vro-mañ, evelkent, hag an holl gamaraded bet marvet ! Gwir hor bije da gaout ur gwele hiziv : keid-all emamp o straniñ !

— Ac’hanta ! a lavar Lacòsta din, distroomp d’ar c’harrdi. Lezomp anezhe, lezomp anezhe, rak n’ouzon ket petra zo ’c’hoari em fenn !

Diskenn a reomp en-dro. Tregerniñ a ra pezhioù-kanol war hent ar *Protektorat*⁷. En em serriñ a reomp e-barzh ar c’harrdi. En-dro dimp e lakaomp truilhoù chomet a-stlabez. Sell aze ! En em damolodiñ a reomp. Evel tri breur e vanomp kousket.

7 Pastell-vro bet savet gant an Nazied diwar ar pezh a chome eus Tchekia, lakaet dindan gazel-ge gant Bro-Alamagn, goude dezhi stagañ ar Sudeted ouzh ar Reich.

II

AR BOLONADEZ

Antreet on e-barzh un ti bras. Meur a hini zo antreet eveldon : Poloniz, Ukrainiz.

Digor eo an holl dorojoù. E pelec'h emañ tud an timañ ? Dre an henchoù emaint o straniñ. Hag i spontet-mik, e oant tec'het kuit pa oa an talbenn o tostaat. Pinvidien e oant, e-touez ar re a zisprize ac'hanomp kement, pa vezemp erru faezh. Ne gave ket dezhe e kaseomp an dorzh d'ar gêr dezhe un dro bennak.

Emaomp o vac'hañ drailhennoù gwer-strink. Gwallgaset eo ar presoù.

Gant liñselioù, hivizoù lien fin ez eo erru goloet ar planchod koaret. Teukañ a reomp, kouezhañ a reomp a-c'hwen hor c'hein. Pep tra zo a-stlabez, mesk-mailh : dilhad kuzhetañ ar plac'hed yaouank, paperioù familh, dourioù c'hwezh-vat...

Petra emaomp o klask ? Butun, boued ? Unan a fell dezhañ drailhañ pep tra, unan all tapout un tortad. Ur plac'h, divezh, zo o cheñch dilhad dirak ar baotred.

Dizalc’h omp, dizalc’h e-barzh ur gêr vras spouronet. Lavaret o deus dimp, e-barzh burev ar soudarded, n’o doa ket amzer da bleal ganimp : an arme da gentañ-penn.

En em staliañ a reomp e-barzh an tiez didud ha debriñ ar pezh a chom.

Dilhad nevez a wiskomp.

Er-maez, siviled alaman, ar re ne oant ket tec’het kuit, zo o stouvañ an toulloù hag o charreat mein, ha diskar bardelloù an O.T.⁸ Kamionoù a dremen dibaouez, kamionadoù soudarded o kanañ, o wintañ bannieloù, en un todilhon diwar akordeoñsoù. Evel kantikoù iliz e tassion ar c’hanaouennoù rusek-se.

Astenn a ran ma izili war un divan. Evit du-mañ, n’hon eus tamm divan ebet. Ur gwele da bep hini ha mat pell zo ! Pegeit zo n’on ket bet du-mañ avat...

Ma-unan-penn emañ e-barzh ar gambr. Mousc’hoarzhin a ra heol laouen an nevezamzer war liv gwenn al liñselioù a-strev. Du-mañ e oa gwenn al liñselioù ivez. Feret e vezent gant ma mamm a-raok plegañ ha klenkañ anezhe e-barzh ar pres koad-kerez a save c’hwezh-vat dioutañ. Bep miz e veze cheñchet ma dilhad-gwele din. Ha brav e veze din, da noz, p’en em damoloden en noazh e-barzh freskted al lien flour.

Un trouz nevez e-barzh ar ru. Ha me da sevel. Prisonidi, Alamaned ar wech-mañ avat, o kerzhet, gwisket e gwer, soublet o fennoù gante. Krog an dienez enne ivez.

Distreiñ a ran da c’hourvez war ma divan, ha me da vorediñ. Met unan bennak zo oc’h ober trouz e-barzh ar gambr. Digeriñ a ran ma daoulagad : ur plac’h yaouank zo

8 « *Organisation Todt* », un aozadur alaman da zifenn ar vro, bet savet gant ministr an Armoù, Fritz Todt.

o kribat he blev dirak ur melezour brechet. N'he deus ket gwelet ac'hanon war a seblant. Ur Bolonadez, michañs.

Hopal a ran warni :

— *Panienka* !⁹

Treiñ a ra, souezhet...

— *Panienka*, na 'z pet ket aon, Frañsez on.

Ha hi ha sellet ouzhin ha sellet ouzh ar melezour. Gant ur rubanenn seiz glas emañ o skoulmañ he blev melen. Emañ o lakaat liv ruz war he divjod re wenn.

— Frañsez, 'gavez ket ac'hanon koant ?

Koant eo evit gwir hag ar gwiskamant laeret a zo endro dezhi a ya brav dezhi.

Frañsez ! a lavar din en alamaneg ar c'hampoù, Frañsez, 'raok ar brezel 'wisken 'vel hiziv. Ne labouren ket, 'welez ket ; pinvidik 'oan du-mañ ! Deut 'oan eus ar gouent ! Kelennet o doa din da yezh-te 'vel da bep merc'h *pan*¹⁰. Euredet 'vijen bet marteze.

Dont a ra d'he c'hoazez em c'hichen war an divan.

— Frañsez, 'baoc pemp bloaz ma stranan dre al *Lagerioù*¹¹ ez on deut da vezañ gwreg an holl. Den ebet ne fell dezhañ kaout ac'hanon ken bremañ. Na c'hwi zo eürus, gwazed, ha ne dalvezit ket nemeur, c'hwi-holl gwitibunan. Na lies 'wech 'lavarec'h dimp : *Panienka*, eurediñ 'raimp hon-daou pa vimp dizalc'h, kas 'rin ac'hanout da Bariz. 'Vit ar frankiz, ne gredemp ket enni ken. Ha soñj 'teus, Frañsez, eus an nozvezhioù-se ? Tristañ nozvezhioù ha tristañ devezhioù war-lerc'h, 'barzh moked an uzinoù.

Tregerniñ a ra ar skalieroù. Ha Lacòsta oc'h antreal

9 Dimezell e poloneg.

10 Aotrou e poloneg.

11 Kamp-bac'h en alamaneg.

e-barzh ar gambr en ur zihelc'hat, met gellout a ra lavaret din :

— 'Oan 'klask ac'hanout. Met n'out ket da-unan war 'welan...

— Petra ? Petra 'fell dit ?

— Gwin hon eus kavet, klev 'ta, ha hini mat. Deus, deus 'ta. Kousket 'raimp 'barzh burev an uzin simant.

— Erru on ; ken 'wech all, *panienka* !

— Ken 'vi gwelet, Frañsez. Soñj 'to eus plac'hed ar c'hampoù !

III

E-BARZH AN TOULL-BAC'H

Rasklañ a ra an nor, diridintal a ra an alc'hwez. Bac'het omp ar wech-mañ. Ne weler mann ebet, stekiñ a ra ma c'horf ouzh ar mogerioù. Frikañ a ran un dra bennak gleb-teil, litous. Osnivin, ar Rus frañsez eus Canas, zo en e rodelloù e-barzh ur c'hogn.

— Loen brein ! a youc'han. Dre da faot ez omp amañ 'barzh ar c'hav ! Loen brein !

Evitañ, avat, ne respont ket, emañ o ouelañ hag o klemmichal : mezh eo. Na plijet e oamp ni hon-daou hiziv beure, war kamion an arme ! E oamp o vont da vagazenn an *Arbeitsfront*¹², en... ne 'm eus ken a soñj petra a vez graet eus al lec'h.

Abaoe ur sizhun e labouren. Mesk ar c'hentañ devezhioù, an arigrap dre an tiez, ne vanke ket komz dioute. Merc'hed armoù gante a rae ar polis ha tennañ a raent war an-unan evit an disterañ tra.

12 Talbenn al Labour en alamaneg.

Gant se, kentoc'h eget chom da c'hoari ar c'hartoù e-barzh an uzin simant asambles gant Tayeb ha Lacòsta, e oan aet da-heul ar c'habiten Bogomolov a oa o klask darbarerion. Ne oamp ket ur bern tud a-youl vat, met erru-mat e vezemp gant ar Rused. Dougen a raemp boned e steredenn ruz hag aon o deze an Alamaned pa savemp hon mouezhioù.

Diskargañ a raemp sac'hadoù e-barzh an tiez-gar, diboullañ a raemp bevañs evit an arme, mont a raemp da reketañ bleud e-barzh ar milinoù, chatal e-barzh ar feurmoù. Koachañ a raemp pourvezioù bemdez e-barzh hor godelloù ha dindan hor rochedoù : boued-mir, toazennoù, hep ankouaat butun. Pa zistroen d'an uzin da noz, e veze Tayeb ha Lacòsta o c'hortoz ac'hanon gant plijadur hag e kemerent pep tra diganin.

Amann hor boa kavet en deiz-se, me hag Osnovin-se, e-barzh ar vagazenn vras, amann mat ha rous. Leuniet em boa ma godelloù gantañ da reiñ o gwalc'h d'an daou all.

Gwinardant hor boa kavet ivez, paourkaezh ! Hag Osnovin d'evañ, d'evañ hag evañ kement, ken n'anaveze den ebet ken, meskañ a rae ar peder pe bemp yezh a oar komz. Ha goude-se ez a ma zamm den, lorc'h ennañ, betek ar c'harter da stardañ e zaouarn d'ar c'habiten. C'hoant en deus da stardañ anezhe, met c'hwitout a ra gant an trabellek m'eo erru. Ar c'habiten, hag a blij dezhañ c'hoarzhin, a vount warnañ. Kouezhañ a ra Osnovin a-c'hwen e gein en un taol ha pakadoù amann, douget gantañ en e c'hodelloù, da ruilhal pe da darzhañ war ar pavez.

Hopal a ra ar c'habiten. Kerkent ez erru soudarded. Furchal a reont ma godelloù, sachañ a reont warnon, ha kemer ma amann. Evit Osnovin, adlakaet eo en e